

Henryk Hollender

henryk.hollender@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1152-0752>

Stowarzyszenie EBIB

Duże dane z małych bibliotek?

Streszczenie: Biblioteki publiczne budzą zainteresowanie jako uczestnik procesu zbierania, agregowania i transmisji otwartych danych badawczych, choć przekonujących przykładów nie ma zbyt wiele. W artykule starano się jednak dostrzec w zaangażowaniu takich bibliotek dużą szansę, także w Polsce. Mogą one być opiekunami czy przynajmniej punktami kontaktowymi dla przedstawicieli nauki obywatelskiej. Wyjaśniając to zjawisko, wskazujemy na niektóre dziedziny, w których tradycyjnie badacze terenowi, często amatorzy, potrafili zbierać dane i nadal to robią. Obecnie, przy odpowiednim poziomie koordynacji i redakcji, dane te mogą być dostępne w repozytoriach prowadzonych przez instytucje naukowe. Ponadto biblioteki publiczne mają swój własny obszar działalności paranaukowej: jest nim tworzenie bibliografii regionalnych. Wiąże się ono z misją kulturalną bibliotek, jaką było szeroko rozumiane krajoznawstwo. Tutaj wsparcie bibliotek dla zbierania danych może mieć dosłowny i bezpośredni charakter, zwłaszcza w zakresie dokumentacji historycznej i etnograficznej, a także archeologicznej. Wymagałoby to jednak poważnych zmian – akceptacji i przyswojenia wyników badań naukowych w zakresie humanistyki.

Słowa kluczowe: big data, biblioteki publiczne, crowdsourcing, dokumentacja, nauka obywatelska, nauki humanistyczne, repozytoria, otwarte dane badawcze

Połączone siły naukowe z Dżibuti i Stanów Zjednoczonych wyruszyły na poszukiwania, poprzedzając je pokazywaniem zdjęć mieszkańcom. Niektórzy twierdzili, że widzieli włochatego słonika. Zespół ustawił ponad 1250 pułapek, które wypełnił masłem orzechowym, płatkami owsianymi i ekstraktem drożdżowym. No i udało się. Zwierzę zostało odnalezione i sfotografowane.

– Dlaczego nie mówiliście, że zwierzę uważane za wymarłe jednak u was żyje? – pytali naukowcy miejscowych.

– Bo nikt nie pytał – usłyszeli¹.

Big data i ruch na rzecz otwartych danych wiążemy najczęściej ze współczesną nauką postparadygmatyczną, w której codziennością są zawiązujące się ad hoc sieci współpracy naukowej, kosztowne projekty z własną kulturą zarządzania i aparatem administracyjnym, wielkie zespoły autorskie i duże budżety pozyskiwane dla konkretnych działań. Historia nauki obfituje jednak w przykłady zbierania danych przez osoby niebędące badaczami i niezastanawiające się zapewne, jak ich trud może zostać wykorzystany. Przykładem takich działań są zachowane w Wielkiej Brytanii dzienniki okrętowe, które uznano za źródła historyczne, co dało początek gruntownym badaniom nad zmianami klimatu. Tysiące kapitanów miało przygotowanie, by notować dane meteorologicz-

---

¹ NAWROT, R. Zabili go i uciekł. Nawrot wśród zwierząt. *Wolna Sobota: Magazyn Wyborczej* 2020, 10-11 października, s. 31. ISSN 0860908X.

ne, oceanograficzne i geograficzne, ale nie mogli przewidzieć, w jaki sposób po upływie stuleci staną się one „wielkimi” ani w jaki sposób i pod kuratelą jakich instytucji będą agregowane, przetwarzane i zamieniane w wiedzę².

Jasne, że nad kapitanami był sprawnie działający urząd morski, który już w XVII w. archiwizował dzienniki, ale w wielu wypadkach dane zbierały uczelnie, towarzystwa naukowe, wydawnictwa, pisarze obdarzeni poczuciem misji... Bez działań podjętych przez prowincjonalnych inteligentów i gotowych do korespondowania z Warszawą obywateli ziemskich nie byłoby *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*; bez inicjatywy jednego człowieka, następnie pracy wolontariuszy i wreszcie dobrego parasola instytucjonalnego nie powstałby portal Wirtualny Sztetl³. Wspierani nowoczesnymi technikami łączności, na całym świecie działają towcy burz i tornad, których relatywnie proste obserwacje zyskują wielkie znaczenie dzięki generowaniu w czasie rzeczywistym całościowych podsumowań i wizualizacji oraz udostępnianiu ich za pomocą aplikacji internetowych.

Okazji dla pasjonatów, by przetwarzać dane niezberane lub zbierane bez tworzenia raportów, z których cokolwiek wynikałoby, nie brakuje zwłaszcza w okresie epidemii. Notują to media. *Dane z poszczególnych powiatów niemal od początku epidemii zbiera młody grafik komputerowy [hobbyista, świeży maturzysta] – Michał Rogalski. Ani resort zdrowia, ani wojewódzkie stacje sanitarno-epidemiologiczne nie publikują codziennie pełnych danych o zakażeniach. Najczęściej informacje trzeba wyrwać od powiatowych stacji sanepidu. Baza danych Rogalskiego jest jedną z największych w polskiej sieci⁴. Zawartość tej bazy, reprodukowana w wielu miejscach, jest pierwotnie publikowana na Twitterze i za pomocą Google Disc⁵. Inni z kolei wolontariusze rejestrują uchwały anty-LGBT i inne dyskryminujące akty prawne, podejmowane przez samorzady różnych szczebli, a także wynikające z nich interwencje Rzecznika Praw Obywatelskich, orzeczenia sądów, uchwały przeciwko dyskryminacji oraz dane, np. prognozowaną statystycznie liczbę osób należących do mniejszości seksualnych, zamieszkujących w „strefach wolnych od LGBT”⁶. Zgromadzone informacje są podstawą do nakreślenia *Atlasu Nienawiści*, gdzie sytuacje w poszczególnych jednostkach terytorialnych wyrażono kolorami.*

² LANSBERG, H.E. Past climates from unexploited written sources. *Journal of Interdisciplinary History* 1980, nr 10, s. 631-642. Por. też: WHEELER, D. Understanding seventeenth-century ships' logbooks: an exercise in historical climatology. *Journal for Maritime Research* [online]. 2014, nr 1, s. 21-36. [Dostęp 26.10.2020]. ISSN 1469-1957. Dostępny w: <https://doi.org/10.1080/21533369.2004.9668335>.

³ Wymieniając powszechnie znane instytucje czy inicjatywy, posiadające swoje artykuły w Wikipedii, nie podaję tu przypisów.

⁴ RATAJCZAK, M. Polska żółta i czerwona. "Mały lockdown" dla 10 mln Polaków już w tym tygodniu. W: *Money.pl* [online]. [Dostęp 15.10.2020]. Dostępny w: <https://www.money.pl/gospodarka/polska-zolta-i-czerwona-maly-lockdown-dla-10-mln-polakow-juz-w-tym-tygodniu-6562111925836288a.html>.

⁵ ROGALSKI, M. *COVID-19 w Polsce* [online]. [Dostęp 17.10.2020]. Dostępny w: https://docs.google.com/spreadsheets/u/1/d/1ierEhD6gcq51HAM433knjVwey4ZE5DCnu1bW7PRG3E/htmlview?fbclid=IwAR0oqN4ikk1fIMvFbb0eclOKGpkHo7LCYj75N6Z1vc4n_kuhtl214dqN5Ho.

⁶ PAJĄK, P., GAWRON, K. *Uchwały anty-LGBT i inne dyskryminujące akty prawne* [online]. [Dostęp 26.10.2020]. Dostępny w: https://docs.google.com/spreadsheets/d/15yrxAGCj9RKop_IBz35OuD5KKySIHUVnfpJ2b5W8Xg/edit#gid=1811247053.

Nie ma dziś więc właściwie dziedziny działalności, w której dane zbierane w terenie zarówno przez profesjonalne służby, jak i przez amatorów, nie układałyby się w większe całości. Inna sprawa, czy wykorzystanie to ma charakter naukowy. Raczej praktyczny – jak zauważa się w artykule poświęconym nowym funkcjom bibliotek publicznych w „smart cities”. Biblioteka ma zaś infrastrukturę, kompetencje i usytuowanie (w sensie społecznym i fizycznym), by stać się ośrodkiem powstawania i koordynacji nowych inicjatyw, związanych z wykorzystaniem danych przetwarzalnych komputerowo w „inteligentnych” miastach – inteligentnych w takim sensie, w jakim inteligentne mogą być budynki⁷.

Piśmiennictwo odnoszące się do bibliotek publicznych w kontekście „nauki obywatelskiej” (*citizen science*) jest dziś jednak tak rozległe, że może nasuwać podejrzenie, iż przepaść między bibliotekami naukowymi a publicznymi właśnie zaczyna się zacierać. Ale co konkretnie jest do zrobienia? Owszem, ośrodki i platformy nauki obywatelskiej możemy dziś znaleźć zarówno w uczelniach, jak i w bibliotekach miejskich. W Barcelonie zrealizowano dwa eksperymentalne kursy dla bibliotekarzy: Citizen Science Lab i Science and Citizen Action. Widać jednak, że zrobiono to odgórnie, bo była taka wizja i odpowiednie finansowanie⁸. Autorzy nie uważali za stosowne wspomnieć, czym „obywatele” się interesowali, odnotowali jednak gotowość bibliotekarzy do podejmowania nowych zadań, choć również dostrzeżono ich opory i nieufność. W końcu jednak oceniono, iż mają oni *soft skills* przydatne przy zarządzaniu nauką obywatelską, mianowicie *facilitation, management, communication, participation*. No, może to są sprawności wcale nie takie znowu miękkie, skoro bibliotekarze mają dzięki nim komunikować się, pozyskiwać uczestników i ułatwiać im współpracę. Toteż artykuł kończy się gładkimi zdaniem: *Ogólnie rzecz biorąc, badanie sugeruje, że biblioteki publiczne mogą rzeczywiście pełnić rolę lidera w promowaniu i wdrażaniu inicjatyw w zakresie CS [citizen science]. Zaangażowanie bibliotek publicznych w CS może umożliwić alternatywne sposoby uczenia się, które w połączeniu ze zwiększoną spójnością społeczną stworzą dla bibliotek publicznych perspektywę, zgodnie z którą wiedza będzie nie tylko udostępniana, ale także budowana w sposób horyzontalny i zbiorowy. Biblioteki to międzykulturowe i międzypokoleniowe miejsca spotkań, w których wiedza jest ujawniana i komunikowana poza granice dyscyplinarne; dzięki ciekawości, kulturze i nauce może ułatwiać zmiany społeczne. Warto też postrzegać biblioteki jako przestrzeń, w których ludzie, grupy i społeczności praktykują CS w celu budowania wspólnoty i obywatelstwa*⁹.

Podobnie w innym artykule, w którym rozpoznano osiem ról profesjonalnych przewidywanych dla bibliotekarzy w odniesieniu do big data. Nie odważę się podać ich po polsku, bo jak wszystkie słowa należące do nowomowy i te są nieprzekładalne, a także bezlitośnie krzyżują się zakresami: *educator, marketer, data organizer, data container, advocate, advisor, developer, organization server*¹⁰. Autorzy odnotowują nieufność i trudności związane z podejmowaniem tych ról, ale ogólnie są dobrej myśli.

⁷ LEORKE, D., WYATT, D., MCQUIRE, S. “More than just a library”: public libraries in the „smart city. *City, Culture and Society* [online]. 2018, Vol. 15, s. 37–44. [Dostęp 26.10.2020]. Dostępny w: <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2018.05.002>.

⁸ CIGARINI, A. i in. Public libraries embrace citizen science: strengths and challenges. W: *SocArXiv Papers* [online]. 11.09.2020. [Dostęp 26.10.2020]. DOI: 10.31235/osf.io/2aq6n.

⁹ Tamże, s. 18.

¹⁰ ZHAN, M., WIDÉN, G. Public libraries: roles in Big Data. *The Electronic Library* [online]. 2018, Vol. 36, Iss. 1, s. 133-145. [Dostęp 26.10.2020]. ISSN 0264-0473. Dostępny w: <https://doi.org/10.1108/EL-06-2016-0134>.

Przeglądając jednak dziesiątki tekstów z nawiązaniem do wątku bibliotek publicznych i nauki obywatelskiej, znajdujemy w końcu konkrety. Biblioteki mogą na przykład wspierać drobnych biznesmenów, dostarczając im danych i wykorzystując dane, z którymi oni przyszliby do biblioteki. Tak, mówiło się o tym dawniej, ale zabrakło przekonujących przykładów takich działań, czy też raczej ich szerszego wejścia do praktyki społecznej, zwłaszcza w krajach takich jak Polska, gdzie – jak się zdaje – prywatne, zwłaszcza rodzinne kontakty i ustny obieg informacji to wciąż podstawowy kontekst komunikacyjny drobnej przedsiębiorczości. Dalej, biblioteki mogą naturalnie badać media społecznościowe, zasięg Internetu i lokalne wykorzystanie jego usług.

Jedna z autorek trafnie zauważa, że nauka obywatelska to rodzaj crowdsourcingu, i występuje z zachętą, aby wykorzystać go do zbierania danych o języku, np. poprzez tworzenie słowników neologizmów¹¹. Podaje przykład przedsięwzięcia NeoUSAL Neology Observatory we wspólnocie autonomicznej Kastylia i León, gdzie w poszukiwaniu neologizmów przeszukiwano od 2009 r. dziesięć lokalnych gazet. Lingwistka wymienia też inne możliwe działania podatne na biblioteczną koordynację, na przykład usługi translatorskie, i trafnie przypomina, że *Oxford English Dictionary* także powstał dzięki crowdsourcingowi. No i w końcu dzięki niej trafiamy na *The librarian's guide to citizen science*¹², publikację Uniwersytetu Stanowego Arizony, nieznaną WorldCatowi, i inne prace związane z nazwiskiem Darlene Cavalier, działaczki na rzecz *citizen science* i twórczyni portalu Sci-Starter.

Przewodnik dla bibliotekarzy skupia się na *neighbourhood science* (nauce sąsiedzkiej?), nurtowi preferującemu badania i kolekcjonerstwo przyrodnicze, z którego zapewne niewiele przeniknie do „dorosłej” nauki, choć z czasem mogą pojawić się ludzie, którzy rozwiną w sobie pasję poznawczą. O wiele głębiej zdaje się traktować podobne działania dawne opracowanie polskie¹³, dostępne, opublikowane na prywatnym portalu Marcina Wilkowskiego, zasłużonego dla humanistyki cyfrowej pracownika Centrum Kompetencji Cyfrowych Uniwersytetu Warszawskiego. Jest ono nieznaną NUKAT-owi¹⁴.

Tekst, określony jako ekspertyza (dla kogo?), poświęcony jest głównie:

- historii ratowniczej, rozumianej jako koncentracja na lokalnym dziedzictwie historycznym, ratowaniu artefaktów historycznych przed „zniszczeniem i zapomnieniem”;
- digitalizacji oddolnej – włączaniu do zasobów bibliotek cyfrowych kolekcji prywatnych, materiałów tworzonych przez amatorów, źródeł do historii lokalnej;
- *public history*, rozumianej jako włączanie obywateli w proces konstruowania historii¹⁵

¹¹ MAROTO, N. Citizen science in public libraries: an experience in linguistics. W: *e-Archivo: Institutional Repository of Carlos III University of Madrid* [online]. [Dostęp 26.10.2020]. Dostępny w: https://e-archivo.uc3m.es/bitstream/handle/10016/29285/citizen_maroto_OSISW_2019.pdf?sequence=1.

¹² CAVALIER, D. (red.). *The librarian's guide to citizen science* [online]. Arizona State University & Amazon S3: Object storage built to store and retrieve any amount of data from anywhere, 2019, s. [32]. [Dostęp 26.10.2020]. Dostępny w: https://s3-us-west-2.amazonaws.com/arrery-media/misc/CitSci_Librarians_Guide_03_12.pdf.

¹³ TARKOWSKI, A., HOFMOKL, J., WILKOWSKI, M. Digitalizacja oddolna. Partycypacyjny wymiar procesu digitalizacji dziedzictwa. W: *wilkowski.org* [online]. 2006, s. [61]. [Dostęp 26.10.2020]. Dostępny w: https://wilkowski.org/wp-content/uploads/downloads/2012/01/oddolna_digitalizacja_ekspertyza.pdf.

¹⁴ Podobnie jak pierwsze wydanie tego tekstu na portalu <https://www.nina.gov.pl/>, obecnie już niedostępne. Niezbyt „obywatelskie” jest również tandetne prowadzenie portalu – bez nazwy, nagłówka i jakichkolwiek informacji redakcyjnych.

¹⁵ Tamże, s. [59].

– i doczekał się siedmiu cytowań, głównie w bańce bibliologicznej, np. w artykułach Sebastiana Kotuły oraz w jednym opracowaniu dotyczącym Społecznej Pracowni Digitalizacji Biblioteki Śląskiej¹⁶.

Nie wiemy jednak, czy mimo imponującej szczegółowości *Digitalizacji oddolnej* i możliwości potraktowania jej jako podręcznika dla lokalnych inicjatorów społecznej dokumentacji przeszłości, zawartość tego opracowania była wykorzystana w „prawdziwym” terenie, poza instytucjami prowadzącymi portale i biblioteki cyfrowe.

Tymczasem to wszystko obejmuje działania, w których biblioteki publiczne, zwłaszcza duże biblioteki regionalne, są nie tylko kuratorem i wydawcą, lecz także niezastąpionym koordynatorem. W każdym razie mogłyby nim być a to dlatego, że od dawna podejmowały – także w epoce przed digitalizacyjnej – dokumentowanie lokalnej historii, co odpowiada dawnemu, autentycznie przeciwnemu stereotypowi bibliotekarza-erudyty, znawcy dziejów i przewodnika po artefaktach. W Polsce raczej już z rzadka mówi się o „krajoznawstwie”, ale np. w Rosji, jak się zdaje, *краеведение* wciąż uznawane jest za dziedzinę nauki oraz interdyscyplinarną gałąź wiedzy nadającą się na przedmiot szkolny. Zbitka „bibliotekarz krajoznawca” (*библиотекаркравед*) szczególnie silna jest w bułgarskiej tradycji kształcenia¹⁷. W Polsce mamy za to pojęcie „regionalności” i tradycję prowadzenia bibliografii regionalnych oraz silne poczucie wartości regionalnej (lokalnej) twórczości, wymykającej się ogólnej (np. krajowej) kontroli bibliograficznej i niewchodzącej do ogólnopolskiego obiegu¹⁸. Stąd działalność w zakresie bibliografii regionalnej, w tym np. 37. spotkanie Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej ZG SBP „Bibliografie regionalne w 100-lecie Niepodległości”. Autor niniejszego artykułu miał zaszczyt uczestniczyć w tym spotkaniu, które odbyło się w dniach 8–9 listopada 2018 r. w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy, i wygłosić referat pt. *Krajoznawstwo i regionalizm a przyszłość bibliografii*, który jest dostępny w postaci prezentacji powerpointowej¹⁹.

Abstrahując od prezentacji i złożonego później maszynopisu tekstu, który nie został opublikowany, stwierdzić trzeba, że biblioteki publiczne mają swój słabo dostrzegany obszar działalności dokumentacyjnej, który może mieć wiele wspólnego z ruchem nauki obywatelskiej, tyle że nie jest on odbierany jako naukowy i nie wiąże się go z procesem gromadzenia danych dla otwartych repozytoriów – jest nim tworzenie bibliografii regionalnych. Wiąże się ono z zapomnianą, zapewne niesłusznie, misją kulturalną bibliotek, jaką było szeroko rozumiane dostarczanie wiedzy o historii, demografii, geografii i przyrodzie regionalnej. Istotnym ograniczeniem jest tu utrzymujące się nadal pomijanie przez bibliografie regionalne źródeł elektronicznych. Trudno uwierzyć, że jest to „nie do przeskoczenia”, przecież automatyczne lub choćby manualne „zapuszczenie” wyszukiwar-

---

¹⁶ DEC-MICHALSKA, A. Wolontariusze w cyfrowym świecie Biblioteki Śląskiej. *Biuletyn EBIB* [online]. 2011, nr 9 (127), Wolontariat – drugi etat. [Dostęp 26.10.2020]. ISSN 1507-7187. Dostępny w: http://www.ebib.pl/?page_id=433#art6.

¹⁷ Wynika to z potocznych kontaktów autora, ale nie było przedmiotem świeżej weryfikacji.

¹⁸ Por. np. HOLLENDER, H. Pogranicza i peryferie: w kierunku porównań kultur i instytucji informacyjnych i czytelnicy. W: FRĄCZEK, P., KAROLCZUK, K. (red.). *Na pograniczach: dylematy społeczne i kulturowe pogranicza*. Sanok: Uczelnia Państwowa im. Jana Grodka w Sanoku: Polskie Towarzystwo Historyczne, 2020, s. 11–27.

¹⁹ HOLLENDER, H. Krajoznawstwo i regionalizm a przyszłość bibliografii. W: *Koszykowa dla Bibliotekarza* [online]. 2018. [Dostęp 26.10.2020]. Dostępny w: <https://warsztat.koszykowa.pl/tag/bibliografie-regionalne-w-100-lecie-niepodleglosci/>. Por. też: SKRZECZKOWSKA, H. Bibliografowie-regionaliści na Koszykowej. *Bibliotekarz* 2019, nr 3, s. 27–29.

ki, z programem odławiania tylko precyzyjnie dobranej terminologii, z pominięciem gwaru Facebooka czy Twittera, dyskusji na portalach, serwisów plotkarskich itp., przyniosłoby co tydzień czy co miesiąc prawdziwe skarby w postaci utworów samoistnych piśmienniczo. W tym celu jednak trzeba przygotować jakieś narzędzia, a nawet je sfinansować, nie wchodzi tu jednak chyba w grę wielkie kwoty, przecież nadal istnieje wolontariat, wrażliwi maturzyści, kreatywni informatycy i amatorzy gotowi do świadczenia usług crowdsourcingowych.

Z drugiej strony nienastrojone jest chyba jeszcze ludzkie narzędzie, jakim byłby szczegółowy program gromadzenia danych do bibliografii regionalnych. W dyskusji z koleżankami i kolegami w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy wyszło na jaw odmienne traktowanie przez nas cech przedmiotowych tekstu, który miałby trafiać do takich bibliografii. W opinii wielu, w zasięgu gromadzenia powinny znaleźć się wszystkie teksty poświęcone imprezom czy spotkaniom na danym terenie. W moim – tylko teksty o wyraźnych cechach lokalnych. Innymi słowy, sąsiedzki autor czy wydarzenia z sąsiedztwa to powód do uwzględnienia tekstu w bibliografii, lecz notatka o wydarzeniu, które mogło odbyć się gdziekolwiek, a gość czy ogół uczestników nie nadają spotkaniu lokalnego kolorytu, wcale się do regionalnej bibliografii nie kwalifikuje.

A tu przecież w ogóle nie możemy poprzestać na notatkach, jeśli mamy pójść w kierunku nauki obywatelskiej i gromadzenia „dużych” danych. Szczegółowe dane o zjawiskach ekologicznych i klimatycznych, migracjach zwierząt i zmianach ich zachowania, szkodach górniczych czy wpływie autostrad, sprawności fizycznej młodzieży, obyczajach zdrowotnych itd., mogą okazywać się niezbędne w prawdziwych i szeroko zakrojonych przedsięwzięciach badawczych wykorzystujących big data, i wtedy jest miejsce na działania biblioteki. Kwalifikacje, które za nimi stoją, mogą przynajmniej po części wywodzić się ze szkoły bibliotek cyfrowych. Partnerstwo instytucji naukowych będzie zapewne nieodzowne, ale nie zastąpi wielkiej liczby wyszkolonych terenowych obserwatorów i korespondentów.

Dodatkowo, jeśli chodzi o nauki społeczne, nauka obywatelska i organizowanie danych może napotykać na wielkie trudności metodologiczne, nawet nie tyle na polu przedsięwzięć archeologicznych, ile historycznych i etnograficznych. Wywiad etnograficzny to sprawa delikatna, z którą nie poradzi sobie wielu absolwentów antropologii kulturowej. Generowanie zapisów – poza różnymi słynnymi i wartościowymi pamiętnikami – nie jest silnym rysem polskich dziejów, w których głównymi aktorami byli analfabeci, a nie wilki morskie z Anglii. Zapisywali duchowni, ale *[k]siążę parafialnych należy strzec przed osobami obcymi, aby nie dostały się do ich rąk*, powiada katolicki prawnik²⁰. Koncepcja *public history*, stanowiąca podstawę rekomendacji Alka Tarkowskiego i innych, może łatwo wyrodzić się w lokalne manewry na polu polityki historycznej i manipulowania pamięcią; i bez tego każde pozbawione ściśle naukowej dyscypliny przedsięwzięcie w tym zakresie ulegnie stereotypom mocno wdrukowanym w świadomości wykonawców. Zdawkowe informacje na temat np. projektu Instytutu Pamięci Narodowej *Śladami zbrodni* [stalinowskich], zamieszczone w „ekspertyzie” zespołu Tarkowskiego, nie mówią niczego o niezbędnym przygotowaniu obywateli-badaczy²¹. Trudno sobie wyobrazić, by bez takiego przygotowania uzyskano wartościowe wyniki.

²⁰ ADAMCZYK, J. i in. Księgi parafialne w świetle obowiązujących przepisów. *Wrocławski Przegląd Teologiczny* [online]. 2016, r. 24, nr 2, s. 167–184. [Dostęp 26.10.2020]. ISSN 2544-6460. Dostępny w: <https://ojs.academicon.pl/wpt/article/view/2272>.

²¹ TARKOWSKI, A., HOFMOKL, J., WILKOWSKI, M. Digitalizacja oddolna..., s. 42.

Owszem, zawodowi polscy etnologowie jako ogół woleli dać wymrzeć pokoleniu, które mogło coś opowiedzieć o tym, jak lata 1939-1948 (i okres wcześniejszy, i późniejszy też) wyglądały na polskiej wsi²². Być może to tragiczne, pogrążone w omercie pokolenie łatwiej otworzyłoby się na swoich, a może wcale nie. Ale jakież musiałyby być szkolenie dla amatorów, by z historii rodzinnej i prawdziwie sąsiedzkiej dotarły do nas dane czytelne dla badacza, źródła podatne na krytykę, a nie bajki, bujdy i kłamstwa lub po prostu uparte milczenie?

Tu opuszczamy społeczność obywateli pragnących dostarczania w wielkich ilościach otwartych danych dla naukowego i publicznego pożytku i bibliotek pośredniczących w archiwizacji i obiegu tych danych. Nieuchronnie przenosimy się na teren analiz humanistów, częściej nawet – humanitek, które mogą nam się wydawać twórczymi i produktywnymi autorkami, ale których dyskurs bardzo słabo przenika do szerszej świadomości. Zainteresowanie czasopisma bibliologicznego taką problematyką jest zjawiskiem krzepiącym²³. Nie toruje ono jednak drogi nauce obywatelskiej. Wiżja, iż może ona z pomocą bibliotek publicznych dostarczyć wartościowych danych, które nie rozniosą w puch podstaw wiedzy naukowej i krytycznego myślenia – wydaje się dziś raczej coraz odleglejsza niż coraz bliższa.

Bibliografia:

1. ADAMCZYK, J. i in. Księgi parafialne w świetle obowiązujących przepisów. *Wrocławski Przegląd Teologiczny* [online]. 2016, r. 24, nr 2, s. 167-184. [Dostęp 26.10.2020]. ISSN 2544-6460. Dostępny w: <https://ojs.academicon.pl/wpt/article/view/2272>.
2. CAVALIER, D. (red.). *The librarian's guide to citizen science* [online]. Arizona State University & Amazon S3: Object storage built to store and retrieve any amount of data from anywhere, 2019, s. [32] [Dostęp 26.10.2020]. Dostępny w: https://s3-us-west-2.amazonaws.com/orrery-media/misc/CitSci_Librarians_Guide_03_12.pdf.
3. CHMIELEWSKA, K., MOLISAK, A. (red.). *Pomniki pamięci, miejsca niepamięci*. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2017.
4. CIGARINI, A. i in. Public libraries embrace citizen science: strengths and challenges. *SocArXivPapers* [online]. 11.09.2020. [Dostęp 26.10.2020]. DOI: 10.31235/osf.io/2aq6n.
5. DEC-MICHALSKA, A. Wolontariusze w cyfrowym świecie Biblioteki Śląskiej. *Biuletyn EBIB* [online]. 2011, nr 9 (127), Wolontariat – drugi etat. [Dostęp 26.10.2020]. ISSN 1507-7187. Dostępny w: http://www.ebib.pl/?page_id=433#art6.
6. HOLLENDER, H. Pogranicza i peryferie: w kierunku porównań kultur i instytucji informacyjnych i czytelniczych. W: FRĄCZEK, P., KAROLCZUK, K. (red.). *Na pograniczach: dylematy społeczne i kulturowe pogranicza*. Sanok: Uczelnia Państwowa im. Jana Grodka w Sanoku: Polskie Towarzystwo Historyczne, 2020, s. 11–27.
7. HOLLENDER, H. Krajoznawstwo i regionalizm a przyszłość bibliografii. W: *Koszykowa dla Bibliotekarza* [online]. 2018. [Dostęp 26.10.2020]. Dostępny w: <https://warsztat.koszykowa.pl/tag/bibliografie-regionalne-w-100-lecie-niepodleglosci/>.
8. KOBIELSKA, M. i in. Czas „niepamięci”? *Teksty Drugie* 2018, r. 5, nr 5, s. 135–151.

²² Tym bardziej docenić trzeba wyjątkowe w swojej docieklivosti rekonstrukcje Joanny Tokarskiej-Bakir, oparte zarówno na terenowych badaniach etnograficznych, jak i na krytyce źródeł pisanych, por. np. *Legenda o krwi: antropologia przesądu*. Warszawa: Wydawnictwo W.A.B., 2008.

²³ SZAFRAŃSKA, M. Ogólnopolska konferencja naukowa „Doświadczenie archiwum: pismo, ciało, pamięć” (Katowice, 6–8 grudnia 2017 r.). *Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media* [online]. 2018, nr 2, s. 179-183. [Dostęp 26.10.2020]. ISSN 2451-2575. Dostępny w:

https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/10111/1/Szafranska_Ogolnopolska_konferencja_naukowa_Doswiadczenie_archiwum.pdf. Por. też książkę wspomnianych w tekście autorów: CHMIELEWSKA, K., MOLISAK, A. (red.). *Pomniki pamięci, miejsca niepamięci*. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2017 – oraz jej recenzję: KOBIELSKA, M. i in. Czas „niepamięci”? *Teksty Drugie* 2018, r. 5, nr 5, s. 135–151.

9. LANSBERG, H.E. Past climates from unexploited written sources. *Journal of Interdisciplinary History* 1980, nr 10, s. 631–642.
  10. LEORKE, D., WYATT, D., MCQUIRE, S. "More than just a library": public libraries in the „smart city. *City, Culture and Society* [online]. 2018, Vol. 15, s. 37-44. [Dostęp 26.10.2020]. Dostępny w: <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2018.05.002>.
  11. MAROTO, N. Citizen science in public libraries: an experience in linguistics. W: *e-Archivo: Institutional Repository of Carlos III University of Madrid* [online]. [Dostęp 26.10.2020]. Dostępny w: https://e-archivo.uc3m.es/bitstream/handle/10016/29285/citizen_maroto_OSISW_2019.pdf?sequence=1.
  12. NAWROT, R. Zabili go i uciekli. Nawrot wśród zwierząt. *Wolna Sobota: Magazyn Wyborczej* 2020, 10-11 października, s. 31. ISSN 0860908X.
  13. PAJĄK P., GAWRON, K. *Uchwały anty-LGBT i inne dyskryminujące akty prawne* [online]. [Dostęp 26.10.2020]. Dostępny w: https://docs.google.com/spreadsheets/d/15yrxAGCj9RKop_IBz35OuD5KKyLSIHUVnfpJ2b5W8Xg/edit#gid=1811247053.
  14. RATAJCZAK, M. Polska żółta i czerwona. "Mały lockdown" dla 10 mln Polaków już w tym tygodniu. W: *Money.pl* [online]. [Dostęp 15.10.2020]. Dostępny w: <https://www.money.pl/gospodarka/polska-zolta-i-czerwona-maly-lockdown-dla-10-mln-polakow-juz-w-tym-tygodniu-6562111925836288a.html>.
  15. ROGALSKI, M. *COVID-19 w Polsce* [online]. [Dostęp 17.10.2020]. Dostępny w: https://docs.google.com/spreadsheets/u/1/d/1ierEhD6gcq51HAM433knjnVwey4ZE5DCnu1bW7PRG3E/htmlview?fbclid=IwAR0oqN4ikk1fIMvFbb0ecLOKGpkHo7LCYj75N6Z1vc4n_kuhtl214dqN5Ho.
  16. SKRZECZKOWSKA, H. Bibliografowie-regionaliści na Koszykowej. *Bibliotekarz* 2019, nr 3, s. 27–29.
  17. SZAFRAŃSKA, M. Ogólnopolska konferencja naukowa „Doświadczenie archiwum: pismo, ciało, pamięć” (Katowice, 6–8 grudnia 2017 r.). *Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media* [online]. 2018, nr 2, s. 179–183. [Dostęp 26.10.2020]. ISSN 2451-2575. Dostępny w: https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/10111/1/Szafranska_Ogolnopolska_konferencja_naukowa_Doswiadczenie_archiwum.pdf.
  18. TARKOWSKI, A., HOFMOKL, J., WILKOWSKI, M. Digitalizacja oddolna. Partycypacyjny wymiar procesu digitalizacji dziedzictwa. W: *wilkowski.org* [online]. 2006, s. [61]. [Dostęp 26.10.2020]. Dostępny w: https://wilkowski.org/wp-content/uploads/downloads/2012/01/oddolna_digitalizacja_ekspertyza.pdf.
  19. TOKARSKA-BAKIR, J. *Legends o krwi: antropologia przesądu*. Warszawa: Wydawnictwo W.A.B., 2008.
  20. WHEELER, D. Understanding seventeenth-century ships' logbooks: an exercise in historical climatology. *Journal for Maritime Research* [online]. 2014, nr 1, s. 21–36. [Dostęp 26.10.2020]. ISSN 1469-1957. Dostępny w: <https://doi.org/10.1080/21533369.2004.9668335>.
  21. ZHAN, M., WIDÉN, G. Public libraries: roles in Big Data. *The Electronic Library* [online]. 2018, Vol. 36, Iss. 1, s. 133–145. [Dostęp 26.10.2020]. ISSN 0264-0473. Dostępny w: <https://doi.org/10.1108/EL-06-2016-0134>.
-